

MESTO MARTIN

Program hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja mesta Martin pre roky 2016 – 2023

I. Socio – ekonomická analýza

1.1 Komplexná analýza prostredia

1.1.1 Prírodný potenciál

1.1.1.1 Geomorfologické členenie

Turčianska kotlina, ktorej prirodzeným centrom je mesto Martin, patrí v rámci geomorfologického členenia, tak ako celá Slovenská republika, do územia spadajúceho pod Alpsko – himalájsku sústavu. Tú v SR zastupujú dve podsústavy – Karpaty, deliace sa na provinciu Západné Karpaty a Východné Karpaty, a Panónska panva. Turčianska kotlina patrí do provincie Západné Karpaty, ktorá sa ešte delí na dve subprovincie - vonkajšie Západné Karpaty (prevažná časť Kysúc a Oravy) a vnútorné Západné Karpaty (Liptov, prevažná časť Turca a Horného Považia).

Subprovincia Vnútorných Západných Karpát, kam patrí aj Turčianska kotlina s jej pohoriami, sa člení na päť oblastí z ktorých do územia Turca zasahuje prevažne Fatransko – tatranská oblasť (Malá Fatra, Turčianska kotlina, Veľká Fatra, Žiar) a okrajovo tiež Slovenské stredohorie (Kremnické vrchy).

1.1.1.2 Klimatické pomery

Územie Turca ovplyvňuje prevládajúce západné prúdenie vzduchu v miernych šírkach medzi stálymi tlakovými útvarmi, Azorskou tlakovou výšou a Islandskou tlakovou nížou. Jeho podnebie je tiež ovplyvnené kontinentálnymi vzduchovými hmotami, tropickými hmotami, ktoré sem prenikajú od Stredomoria najmä v letných mesiacoch, a arktickými vzduchovými hmotami od severovýchodu, ktoré sem prenikajú v zimnom období.

Slovensko možno rozdeliť podľa Mapy klimatických oblastí SR (Lapin, Faško, Melo, Šťastný, Tomlain, 2002) do troch klimatických oblastí (teplá, mierne teplá, chladná), pričom Turčianska kotlina patrí do mierne teplej oblasti (priemerne menej ako 50 letných dní za rok s denným maximom $\geq 25^{\circ}\text{C}$, júlový priemer teploty vzduchu $\geq 16^{\circ}\text{C}$), kým pohoria, ktoré ju obkolesujú do chladnej oblasti (vlhké podnebie s júlovým priemerom $< 16^{\circ}\text{C}$). Centrálna časť Turčianskej kotliny vrátane územia mesta Martin patrí do okrsku M5, charakterizovaného ako okrsk mierne teplý, vlhký, s chladnou až studenou zimou, dolinový/kotlinový.

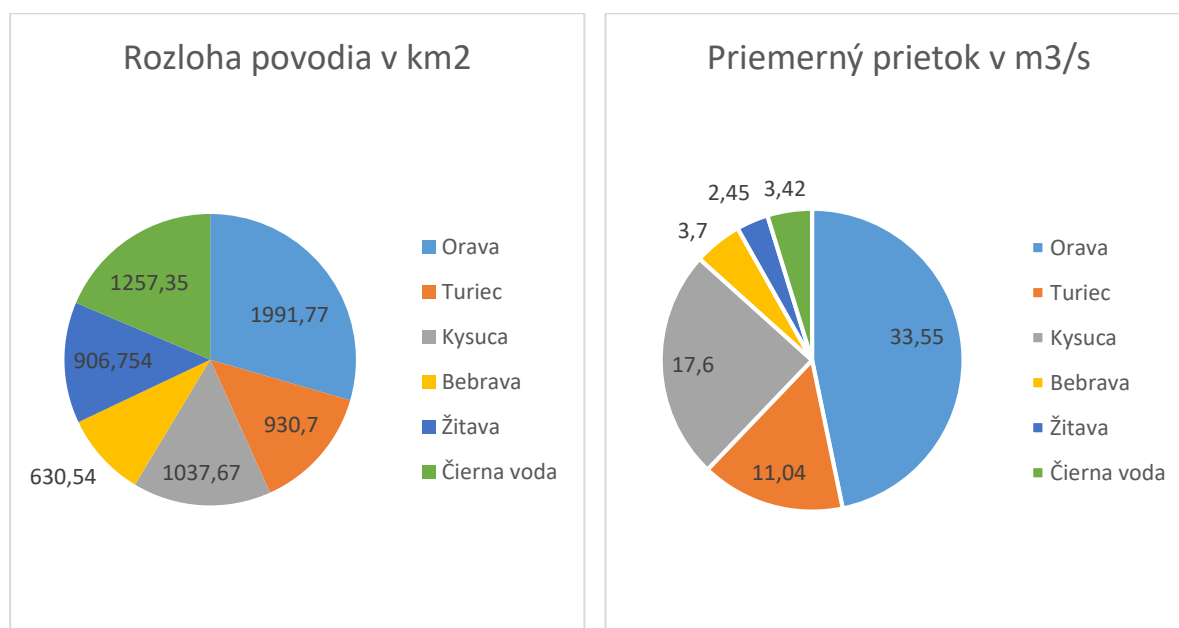
1.1.1.3 Hydrogeologické pomery

Z troch skupín hydrogeologických regiónov v SR rozdelených podľa určujúceho typu priepustnosti (Malík, Švasta, 2002) sa v Turci nachádzajú dva:

- medzizrnová priepustnosť (Turčianska kotlina)
- krasová a krasovo – puklinová priepustnosť (pohoria obkolesujúce Turčiansku kotlinu patriace do subprovincie Vnútorné Západné Karpaty)

Turčiansku kotlinu odvodňuje rieka Váh, do ktorej sa vlieva jej hlavný turčiansky prítok, rieka Turiec. Váh vzniká sútokom Čierneho a Bieleho Váhu v Kráľovej Lehote. Je to najdlhšia slovenská rieka s dĺžkou 367,2 km a celkovou veľkosťou povodia 19 660,977 km². Jeho priemerný prietok je 153 m³.s⁻¹, čím sa radí na tretie miesto medzi slovenskými riekami za Dunaj a Moravu. Povodie Váhu vo svojej hornej časti vrátane Turčianskej kotliny odvádza až 28,3% celkového ročného objemu odtoku Slovenska. Turčianska kotlina tak spadá do úmoria Čierneho mora. Turiec spolu s Oravou a Kysucou sú tromi najvýznamnejšími prítokmi Váhu, a to tak z hľadiska priemerného prietoku, ako aj z hľadiska rozlohy ich povodí.

Obr. 1: Prítoky Váhu s plochou väčšou ako 500 km²

Zdroj: MŽP SR – Plán manažmentu čiastkového povodia Váhu

Z 9 vodných nádrží v Žilinskom kraji sa nachádza v Turci vodná nádrž Krpeľany a z dvoch vodárenských nádrží v Žilinskom kraji je v Turci jedna - Vodárenská nádrž Turček, ktorej voda je prevažne distribuovaná do Banskobystrického kraja. Región Turiec a osobitne okres Martin patrí medzi najbohatšie zásobárne vody v SR, pričom najvýznamnejšie zdroje sa nachádzajú na území Chránenej vodohospodárskej oblasti Veľká Fatra.

1.1.1.4 Nerastné suroviny

Región Turiec, tak ako celý Žilinský kraj, v porovnaní s inými regiónmi SR nepatrí medzi najbohatšie z hľadiska zásob a ťažby nerastných surovín. Dolomitické vápence a pieskovce na území Žilinského kraja sú bohaté na ložiská stavebného kameňa. V oblasti Malej Fatry sa ťažia vápence ako surovina na výrobu cementu a vápna. Značné zásoby tehliarskych hĺn podnietili v minulosti vznik viacerých tehelní, konkurencia a globalizácia postupne toto odvetvie v kraji eliminovali. Hospodárska kríza v prvej dekáde 21. storočia v kombinácii s globalizáciou na stavebnom trhu viedla k utlmeniu, resp. neoživeniu už

skôr pozastavenej výroby tehál v Žilinskom kraji vrátane prevádzky v Martine.

Podľa platnej legislatívy (banský zákon) sa nerasty delia na vyhradené a nevyhradené. Prírodné nahromadenie nerastov sa nazýva ložiskom. Ložiská vyhradených nerastov, tzv. výhradné ložiská, predstavujú nerastné bohatstvo štátu a sú v jeho vlastníctve. Zo 621 výhradných ložísk sa k 1.1.2011 nachádzalo na území Žilinského kraja 44 výhradných ložísk, z toho ťažba prebiehala na dvadsiatich z nich. V Turci bolo evidovaných päť výhradných ložísk, pričom ťažba prebiehala v dvoch z nich.

V Turci ani v Žilinskom kraji sa energetické suroviny nenachádzajú v ekonomicky významnom množstve. Ani na rudné suroviny nie je Turiec bohatý, nachádzajú sa tu ale ložiská nerudných surovín. V Budiši je ložisko živca, významné dolomitové ložiská sa nachádzajú v Rakši a tiež v Kľačanoch na hranici Turca a Oravy. Stavebné suroviny je možné ťažiť vo vysokej kvalite na množstve lokalít v Žilinskom kraji vrátane regiónu Turiec, kde základom pre kvalitný stavebný kameň sú ložiská žúl a granodioritov v Malej Fatre. Riečna niva Váhu je zásobárňou štrkopieskov žulového charakteru. Ich najvýznamnejšou ťažobnou spoločnosťou v okrese Martin je Bravur, a.s. z Vrútok.

Tab. 1: Výhradné ložiská v Turci v r. 2010

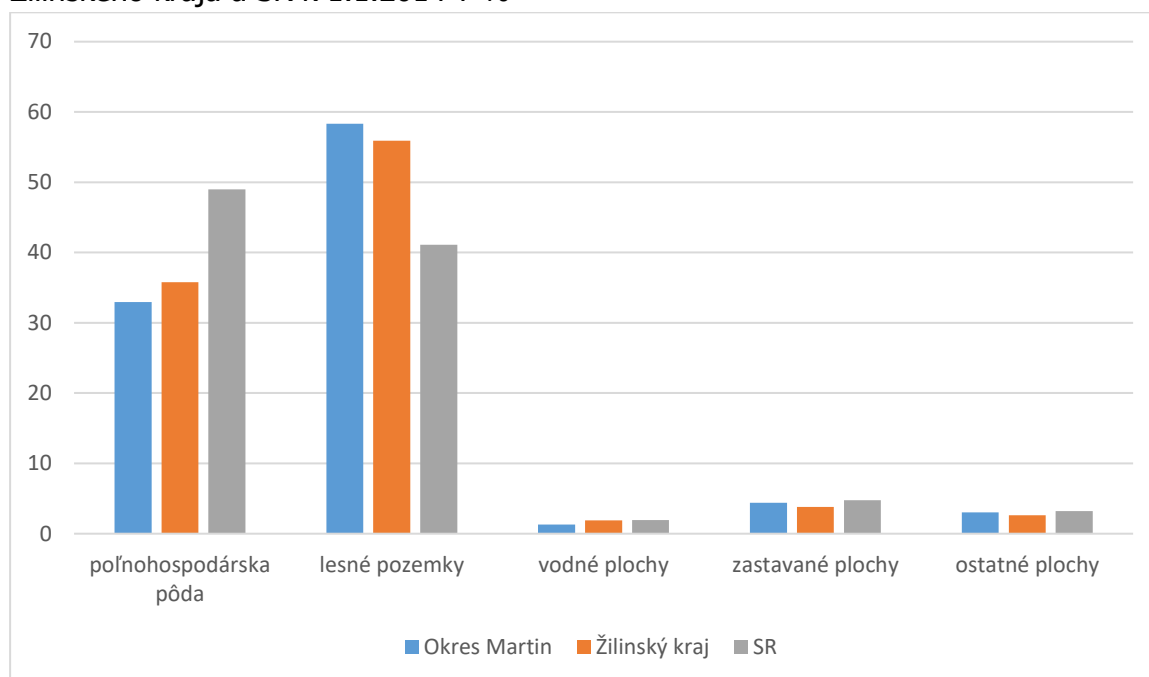
Surovina	ťažené	neťažené
Nerudné suroviny		
dolomit	-	Rakša (TR)
živec	-	Budiš (TR)
Stavebné suroviny		
stavebný kameň	Vrícko (MT), Dubná skala (MT), Horná Štubňa (TR)	
tehliarske suroviny	-	Martin (MT), Turčianska Štiavnička (MT)

Zdroj: GÚDŠ SR

1.1.1.5 Pôda

Podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovom pôdnom fonde Žilinského kraja činí 35,8% a podiel lesných pozemkov činí 55,9%, čím si Žilinský kraj udržiava jedinečnosť medzi krajinami SR, ako jediný kraj s prevažujúcimi lesnými pozemkami na celkovej ploche. Naopak z hľadiska podielu poľnohospodárskej pôdy na svojom pôdnom fonde nedosahuje priemer SR. Tieto isté charakteristiky platia aj pre región Turiec, dokonca ešte výraznejšie. Kým v okrese Martin poľnohospodárska pôda činí iba 33% pôdneho fondu, lesy zaberajú až 58,3%. V okrese Turčianske Teplice poľnohospodárska pôda pokrýva 38,5% pôdneho fondu okresu, kým lesy pokrývajú až 56,2%. Porovnanie jednotlivých druhov pozemkov v okrese Martin, Žilinskom kraji a SR na celkovom pôdnom fonde poskytuje obr. XY.

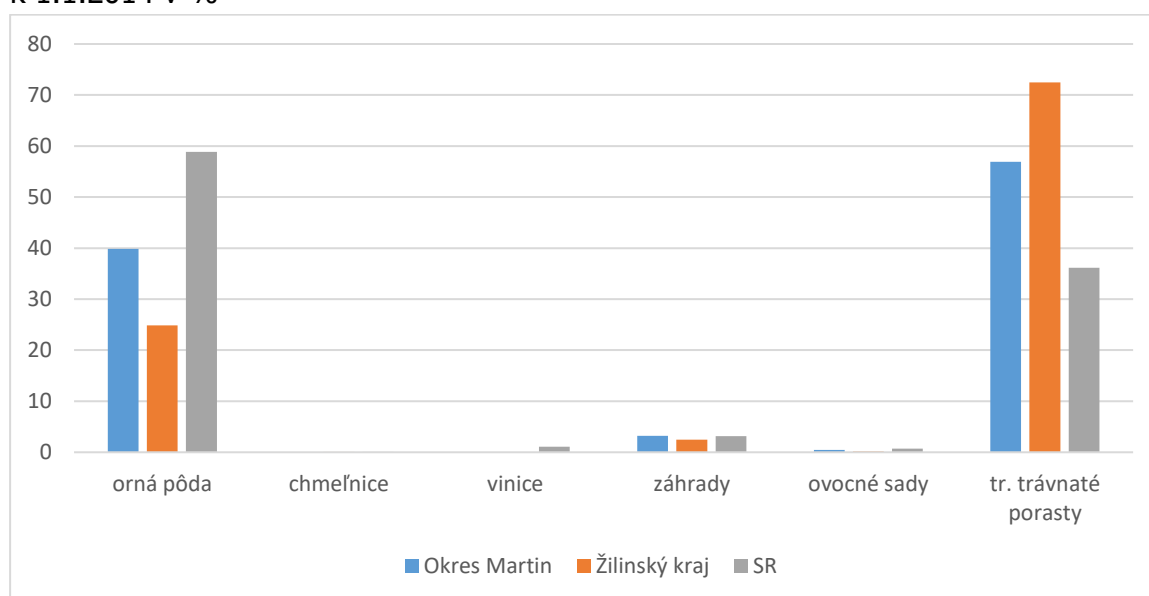
Obr. 2: Porovnanie podielov druhov pozemkov na pôdnom fonde okresu Martin, Žilinského kraja a SR k 1.1.2014 v %

Zdroj: ÚGKaK SR – Štatistická ročenka o pôdnom fonde v SR k 1.1.2014

Pri bližšom štúdiu využitia poľnohospodárskej pôdy, ktorej je v okrese Martin 24 247 ha, vyplýva, že v okrese Martin, tak ako aj v prípade Žilinského kraja, podiel ornej pôdy na celkovej ploche poľnohospodárskej pôdy nedosahuje priemer SR. Podobne nadpriemerný podiel je u trvalých trávnatých porastov. U oboch typov využitia poľnohospodárskej pôdy je ale situácia v okrese Martin bližšia k priemeru SR, než je tomu v prípade Žilinského kraja ako celku.

Obr. 3: Porovnanie využitia poľnohospodárskej pôdy okresu Martin, Žilinského kraja a SR k 1.1.2014 v %

Zdroj: ÚGKaK SR – Štatistická ročenka o pôdnom fonde v SR k 1.1.2014

1.1.1.6 Rastlinstvo

V zmysle fytogeografického členenia patrí územie regiónu Turiec do oblasti západokarpatskej kveteny (Carpaticum occidentale). Je rozčlenené do obvodu predkarpatskej flóry (Kremnické vrchy), do obvodu vysokých (centrálnych) Karpát, do okresu Fatra (Lúčanská Malá Fatra, Veľká Fatra, Krivánska Malá Fatra), a do obvodu vnútrokarpatských kotlín (Turčianska kotlina).

V rámci výškovej stupňovitosti patria lesné spoločenstvá v regióne Turiec v zmysle vymedzenia lesníckej fytocenológie a typológie k vegetačným stupňom uvedeným v tabuľke 2.

Tab. 2: Lesné vegetačné stupne v okrese Martin

Vegetačný stupeň	Popis
3. dubovo – bukový (300 – 700 m)	Vývoj maloplošný. V pôvodnom zložení prevládajúcou drevinou bol buk, prímесou dub zimný a hrab.
4. bukový (400 – 800 m)	Buk má v tomto vegetačnom stupni absolútnu prevahu. Má veľkú zmladzovaciu schopnosť. Výraznejšie zastúpenie má jedľa, lipa a javor. Smrek sa v pôvodných porastoch nevyskytoval.
5. jedľovo – bukový (500 – 1000 m)	Ide o najrozšírenejší typ lesa v okrese. V pôvodných porastoch úplne chýbal dub, smrek sa vyskytoval len v menšom zastúpení. Základnými drevinami boli buk a jedľa s rozličným pomerom zastúpenia. Značnú biologickú aktivitu mal javor horský. Prímес tvoril jaseň štíhly a brest horský.
6. smrekovo – jedľovo – bukový (900 – 1300 m)	Je rozšírený v Malej aj Veľkej Fatre najmä v horských polohách s nadmorskou výškou 1000 – 1300 m n.m. Základné dreviny sú: smrek, jedľa a buk. Na vápencoch je primiešaná borovica a smrekovec.
7. smrekový (1250 – 1550 m)	Smrekový zonálny stupeň nie je súvislý. Vyvinutý len fragmentálne vo Veľkej Fatre, Krivánskej i Lúčanskej Malej Fatre.
8. kosodrevinový (od 1450 m - fragmentálne)	Kosodrevinový (subalpínsky) stupeň s prevahou kosodreviny a s vtrúseným smrekom a s vývojom vzácných úzko lokálnych endemických druhov jarabín i z hľadiska celosvetového rozšírenia s unikátnym výskytom v Krivánskej Fatre

	jarabiny Margittaiho (<i>Sorbus margittaiana</i>), vo Veľkej Fatre jarabiny (<i>Sorbus montisalpa</i>). V Lúčanskej Fatre sú prirodzené porasty kosodreviny umelo dosádzané.
--	--

Druhovú rozmanitosť s množstvom reliktných a endemických druhov podmieňujú predovšetkým vývojové procesy, k nim pristupujú špecifické javy späté s geomorfologicko – ekologickými fenoménmi (reliéfové, hydrologické a topoklimatické podmienky). Na centrálne karbonátové pohoria (Veľká Fatra, Krivánska Malá Fatra) sa viaže vysoký počet západokarpatských endemitov napr. poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*), klinček lesklý (*Dianthus nitidus*), lomikameň trváci (*Saxifraga wahlenbergii*) atď.) a reliktov ako dryádka osemlístková (*Dryas octopetala*). Na hrebeni Lúčanskej Malej Fatry sa uchovali zvyšky reliktnéj vegetácie vrchovísk so zastúpením druhov: kľukva močiarna (*Vaccinium oxycoccus*), šucha čierna (*Empetrum nigrum subsp. hermaphroditum*), jedinú lokalitu v celom obvode Fatra tu má ostrica barinná (*Carex limosa*).

Rozsiahly mokrad'ový vegetačný ekosystém bol v Turčianskej kotline tvorený zložitými časopriestorovými mozaikami aluviálnych slatinných zamokrených až mezofilných lúčnych spoločenstiev, ako aj stanovištne diferencovanými ostrovmi xerotermofilnej vegetácie. Unikátnu vegetačnú diverzitu reprezentujú mnohé vzácne populácie cievnatých rastlín ako: ostrica vysoká (*Carex elata*), ostrica predĺžená (*Carex elongata*), ostrica trsnatá (*Carex cespitosa*), mliečnik huňatý (*Euphorbia villosa*), fialka vyššia (*Viola elatior*), iskerník veľký (*Ranunculus lingua*). Prioritný z hľadiska ochrany prírody, vedecky a ekologicky významný je výskyt glaciálneho reliktu *Carex buxbaumii*.

Z mnohých hľadísk jedinečné sú slatinné biotopy (najmä na travertínoch ako napr. Rojkov) s mnohými vzácnymi, ohrozenými a zanikajúcimi pamiatkami z postglaciálnych období ako rosička anglická (*Drosera anglica*), rosička okrúhlohlístá (*Drosera rotundifolia*), porasty ostrevky slatinnej (*Sesleria uliginosa*). Na ekologicky najextrémnejšie stanovištia najvyšších polôh (steny, rímasy, previsy, zosuvy, lavínové dráhy) sa viaže mimoriadne rozmanitá nelesná vegetačná a druhová mozaika. Viaceré druhy cievnatých rastlín, ktoré sa uplatňujú na tvorbe štruktúry majú v regióne Turiec jedinú izolovanú lokalitu v celých Západných Karpatoch, ako napr. pochybok huňatý (*Androsace villosa*).

Z hľadiska prírodoochranej významnosti, udržania stabilného a zachovalého stavu fenomenálnych zvyškov prírody je v k. ú. Mesta Martin prioritné stanovište Veterná hoľa (1431 mn.m.) v Lúčanskej Malej Fatre. Ide o horský vrchoviskový komplex s príľahlými prameniskami, prechodnými rašeliniskami, trasoviskami a rašelinnou smrečinou na jednom z najstarších zarovnaných povrchov na území Slovenska predstavujú súčasne európsky významné biotopy na Slovensku. Vo vrchoviskovej vegetácii na Veternej holi sa uplatňujú druhy páperník pošvatý (*Eriophorum vaginatum*), kľukva močiarna (*Oxycoccus palustris*), šucha čierna (*Empetrum nigrum s. l.*), sitina niťolistá (*Juncus filiformis*), v prirodzených zavodnených depresiách v celom obvode Fatra celkom

izolovane ostrica barinná (*Carex limosa*). Prameniská, prechodné rašeliniská a trasoviská na Krištofových jarkoch reprezentuje unikátna vegetácia s kombináciou druhov ako páperník pošvatý (*Eriophorum vaginatum*), páperník úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), vrbovka ovisnutá (*Epilobium nutans*), vrbovka močiarna (*Epilobium palustre*), vrbovka kuričkolistá (*Epilobium alsinifolium*), fialka močiarna (*Viola palustris*), žerušnica horká (*Cardamine amara* subsp. *opicii*), ostrica sklonená (*Carex demissa*), ostrica žltá (*Carex flava* s. str.) atď. Najspodnejšiu vrstvu utvárajú koberce rašelinníkov (*Sphagnum magellanicum*, *Sphagnum fuscum*, *Sphagnum rubellum*, *Sphagnum fallax*).

1.1.1.7 Živočíšstvo

Región Turiec patrí z hľadiska zoogeografického členenia do paleoarktickej oblasti zahrňujúcej Európu, severnú Afriku a severnú a centrálnu Áziu. Z hľadiska terrestrického biocyklu patrí Turiec do podoblasti Eurosibírskej, pričom Turčianska kotlina, pohorie Žiar a Kremnické vrchy patria do provincie listnatých lesov, podkarpatského úseku a územie pohorí Malá Fatra, Veľká Fatra do stredoeurópskych pohorí, podprovincie karpatských pohorí. Z hľadiska limnického biocyklu patrí Turiec do Pontokaspickej provincie, hornovážskeho okresu. Podľa regionalizácie území európskeho významu (Natura 2000) patrí územie okresu Martin do alpínskeho bioregiónu.

Vo Veľkej Fatre je zistených okolo 3000 druhov bezstavovcov, najviac motýľov (932 druhov), potom chrobákov (717 druhov), dvojkrídlavcov (509 druhov), pavúkov (326 druhov). Z Krivánskej Malej Fatry sa udávajú podobné pomery - vyše 1000 druhov motýľov, zhruba toľko chrobákov. Z bezulitných mäkkýšov stojí za zmienku nápadný slizniak karpatský (*Bielzia coerulans*) a západokarpatský endemit slizniak fatranský (*Deroceras fatrense*). Z najvýznamnejších motýľov je prítomný napr. chránený jasoň červenooký (*Parnassius apollo*).

Mihul'ovce (Petromyzontes) a ryby (Osteichthyes) majú zo všetkých stavovcov najobmedzenejší životný priestor, a to nielen brehmi Váhu, Turca a prítokov, ale od polovice 20. storočia aj malým množstvom vody (3 - 4 m³.s⁻¹ miesto žiadúceho desaťnásobku) v starom koryte Váhu pod Vodným dielom Krpel'any resp. bariérami (2 hate) na dolnom toku Turca v Martine. Napriek tomu v tokoch dosiaľ pretrvávajú aj niektoré najcennejšie druhy tunajších vôd - hlavátka (*H. hucho*), kolok (*Zingel streber*), podustva (*Chondrostoma nasus*), nosál' (*V. vimba*), lipeň (*Th. Thymallus*) a i. Medzi rozšírenejšie druhy obojživelníkov patrí skokan hnedý (*Rana temporaria*) a ropucha (*B. bufo*), a tiež európsky významný kunec žltobruchý (*Bombina variegata*). Ropucha zelená (*Bufo viridis*) a zelené skokany (*Rana kl. Esculenta*) sídlia v stojatých vodách turčianskych nív, rosníčka (*Hyla arborea*) aj v mokrad'kách a vlhších krovinách podhorí. V bučinách neďaleko potôčikov a prameňov býva salamandra (*S. salamandra*), v horských mokrad'kách európsky významný endemický mlok karpatský (*Triturus montandoni*). Z plazov možno spomenúť užovku obojkovú (*Natrix natrix*) a vžánu užovku frkanú (*Natrix tessellata*), vretenicu obyčajnú (*Vipera berus*) a jaštericu živorodú

(*Lacerta vivipara*). Na lesných okrajoch a krovinatých malofatranských stráňach býva vzácna užovka stromová (*Elaphe longissima*).

Vtáky svojím druhovým bohatstvom, presahujúcim 270 druhov, prečísľujú všetky stavovce. Za významne väčší podiel tu nehniezdiacich druhov vďaka okresu Martin hlavne migračne výhodnej polohe na križovatke tvaru „T“ dvoch vtáčích migračných trás stredoeurópskeho významu. S tým, že osi trás tvoria rieky, súvisí medzi nehniezdičmi dominantný podiel vodných vtákov. K bežnejším sa ráta invázny kormorán veľký (*Phalacrocorax carbo*), volavka popolavá (*Ardea cinerea*), krotká labuť veľká (*Cygnus olor*), od roku 2006 už aj hniezdiaca, hus siatinná (*Anser fabalis*), bieločelá (*A. albifrons*) i divá (*A. anser*), kačice chrapky (*Anas crecca*), chrapačky (*A. querquedula*) i hvizdárky (*A. penelope*). Zriedkavejšie až veľmi vzácne sú napr. potápka červenokrká (*Podiceps grisegena*), bučiak veľký (*Botaurus stellaris*), malý bučiačik (*Ixobrychus minutus*) a väčší chavkoš nočný (*N. nycticorax*), vzácna volavka purpurová (*Ardea purpurea*), beluša malá (*Egretta garzetta*) aj častejšia veľká (*E. alba*), veľmi vzácna hus krátkozobá (*Anser brachyrhynchus*) i malá (*A. erythropus*). Z druhov hniezdiacich na brehoch vôd možno spomenúť kačicu divú (*Anas platyrhynchos*), menej častú sliepočku vodnú (*Gallinula chloropus*), lysku čiernu (*Fulica atra*), rybárika (*Alcedo atthis*) či nenápadnú brehuľu (*R. riparia*). V otvorenej krajine na väčších plochách polí, lúk a pasienkov žije napr. škovránok poľný (*Alauda arvensis*), jarabica (*P. perdix*), prepelica (*C. coturnix*) a cíbik chochlatý (*V. vanellus*). V urbanizovanom prostredí miest a dedín, priemyselných i poľnohospodárskych areálov a iných stavieb sídlia aj bocian biely (*C. ciconia*), sokol myšiar (*Falco tinnunculus*), v sadoch hrdlička záhradná (*Streptopelia decaocto*) a d'ateľ hnedkavý (*Dendrocopos syriacus*). Na budovách žije dážďovník (*A. apus*), belorítka (*Delichon urbica*), oba druhy ohozené napr. zatepl'ovaním panelových domov. Najmä na dedinách sídli lastovička (*Hirundo rustica*), spomenúť možno aj trasochvosta bieleho (*Motacilla alba*), žltochvosta domového (*Phoenicurus ochruros*), alebo miznúcu kavku (*Corvus monedula*), ktorej menšia populácia žije ešte aj v Martine. Z ornitofauny podhorských a horských lesov sa môžu spomenúť bocian čierny (*Ciconia nigra*), rizikový orol skalný (*Aquila chrysaetos*) i sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*). Redšie hniezdi aj jastrab veľký (*Accipiter gentilis*), častejší býva krahulec (*A. nisus*) a bežný myšiak hôrny (*B. buteo*). Na nerozdobené a nevyrušované časti starých horských lesov (najmä ihličnatých) sa viažu rozdrobené vymierajúce lokálne populácie hlucháňa (*Tetrao urogallus*), zvlášť staré horské smrečiny sú domovom dvoch zriedkavých druhov malých sov, kuvička vrabčieho (*Glaucidium passerinum*) a pôtika kapcavého (*Aegolius funereus*). Väčšia sova obyčajná (*Strix aluco*) a ešte väčšia dlhochvostá (*S. uralensis*) hniezdi aj v iných typoch lesa. Už len lokálne zachované väčšie porasty kosodreviny (Meškalka, Stratenec, Suchý) popri hojnej vrchárke modrej a kolibkárikovi spevavom vzácne obýva stehlík čečetavý (*Carduelis flammea*), hol'niak a tiež malá populácia červenáka karmínového (*Carpodacus erythrinus*). V hrebeňových skalách hniezdíva niekoľko párov vysokohorskej vrchárky červenkavej (*Prunella collaris*).

Pokiaľ ide o cicavce, v biotopoch vôd a mokradí žijú napr. piskory, krt (*Talpa europaea*) a široké spektrum hlodavcov od najmenšej myšky drobnej (*Micromys minutus*) až po

naturalizovanú ondatru pižmovú (*Ondatra zibethicus*). Na hlodavce sú naviazané mäsožravce, ako napr. lasica hranostaj (*Mustela erminea*), v bezlesí na väčších poliach, lúkach a pasienkoch lasica obyčajná (*Mustela nivalis*), kuny, líška obyčajná (*Vulpes vulpes*), atď. Veľká časť srncov stále žije aj v lesoch, kde však na ne kompetične tlačí väčší a početnejší (miestami i premnožený) jeleň (*Cervus elaphus*). Prirodzeným regulátorom počtov párnokopytníkov je tu hlavne európsky významný vlk (*Canis lupus*) a pri srncovi aj vzácnejší rys (*Lynx lynx*). Nechýba medveď hnedý (*Ursus arctos*), ktorému vyhovuje okrem živočíšnej potravy (zdochliny, včelie plásty) i rastlinná, pestované plodiny (ovocie, kukurica) a zle uskladnený komunálny odpad. Spomedzi stredných a menších lesných šeliem k líške pristupuje jazvec lesný (*Meles meles*) a kuna lesná (*Martes martes*).

Zo súčasných procesov ovplyvňujúcich biotu územia medzi najvýznamnejšie patrí deštrukcia a strata biotopov priamymi aj nepriamymi zásahmi ľudí (odlesňovanie, poľnohospodárstvo, výstavba, ťažba surovín, priemysel, doprava, atď.). Dochádza k miznutiu citlivých druhových populácií, gíld, zoskupení i celých biotopov, prípadne k vytváraniu resp. prehlbovaniu exktinkčného dlhu v ich zvyškoch, a to najmä v sídlach a ich bezprostrednom okolí. Z hľadiska typov biotopov najväčšie straty v záujmovom území zaznamenali kotlinové lesné biotopy (lužné lesy, dubohrabiny, dubiny - z niektorých typov ostali už len niekoľkohektárové zvyšky resp. narušené sukcesné štádiá) a takmer všetky typy vôd a mokradí. S procesom deštrukcie biotopov úzko súvisí ďalší veľmi významný ekologický proces - ich fragmentácia vedúca k zväčšovaniu izolovanosti populácií a zväčšovaniu podielu okrajových biotopov na úkor biotopov vnútra. V lesných ekosystémoch za to môže predovšetkým jednostranne spriemyslené lesné hospodárstvo, založené na zväčšovaní podielu smreka, budovaní hustej siete lesných ciest, presadzovaní ťažkých mechanizmov, holorubných ťažbových postupov a biocídov aj v chránených územiach. Najintenzívnejšie a koncentrované vplyvy dopravy sa ukazujú v miestach dopravných úzkych miest - v Strečnianskej a Kral'ovianskej tiesňave a v priestoroch ich vyústenia do Turčianskej kotliny, pričom dochádza ku kolízii dopravných trás s migračnými trasami rôznych živočíšnych druhov. Na fragmentácii vodných a mokrad'ových ekosystémov má rozhodujúci podiel vodná energetika, vodárenské a vodohospodárske stavby a úpravy, ako aj odvodňovanie mokradí a regulovanie malých kotlinových vodných tokov. Tieto zásahy vedú k obmedzeniu až prerušeniu migrácií a rozptylu mnohých organizmov, narušeniu živinového a teplotného režimu vody, narušeniu prirodzeného ročného chodu prietokov a ich objemu a k narušeniu erózo-depozičných a iných korytotvorných procesov eróziou dna a jeho zahlbovaním v úsekoch pod hrádzami (napr. v úseku Váhu Sučany - Turčianske Kláčany) sprevádzané súbežným poklesom hladín podzemných vôd v príľahlej nive a vysušovaním veľkých plôch krajiny i mezoklímy v regióne. Ako tretí proces vystupuje synantropizácia bioty, ktorá sa prejavuje zväčšovaním podielu druhov, gíld i zoskupení profitujúcich z ľudských zásahov do prírody a v štruktúre krajiny zas už spomenutým gradientom umelej modifikácie krajiny. S týmito tromi hlavnými podprocesmi (ničenie biotopov, ich fragmentácia a synantropizácia bioty) ústredného

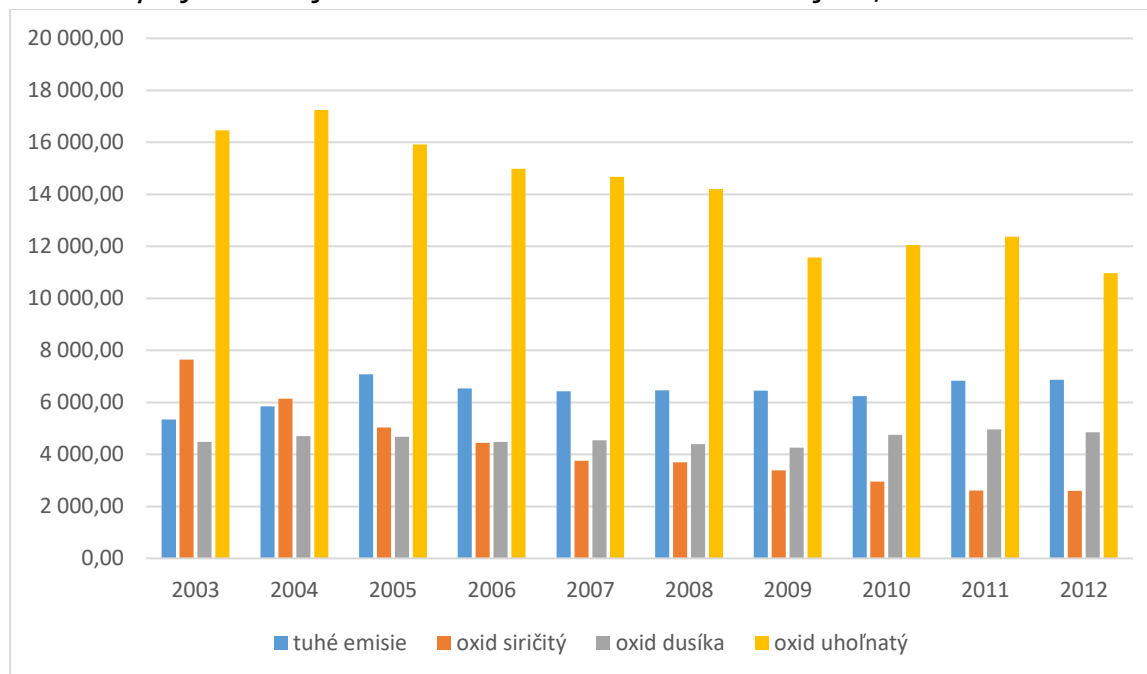
procesu umelej modifikácie krajiny súvisia tiež procesy kolonizácie nepôvodnými druhmi organizmov s osobitným zreteľom na invázne druhy.

1.1.1.8 Environmentálna regionalizácia a kvalita životného prostredia

Jedným z výstupov environmentálnej regionalizácie je mapa klasifikujúca územie SR do 5 stupňov kvality životného prostredia – prostredie vysokej kvality, prostredie vyhovujúce, prostredie mierne narušené, prostredie narušené a prostredie silne narušené. Územie pohorí obkolesujúcich Turčiansku kotlinu patrí do prostredia vysokej kvality. Severná časť kotliny, kde sa nachádza intenzívnejšie osídlenie patrí do vyhovujúceho prostredia. Územie miest Martin, Vrútky a ich najbližšie okolie patria do mierne narušeného a narušeného prostredia.

Na základe údajov SHMÚ sú v Turčianskej kotline nevhodné rozptylové podmienky emisií, pričom v 74% dní v roku je bezvetrie alebo malá rýchlosť vetra do 2 m/s, čo ešte znásobujú časté inverzné stavy. Mestá Martin a Vrútky a ich najbližšie okolie patria spolu s Žilinou a Ružomberkom medzi tri lokality v Žilinskom kraji, kde opakovane dochádza k prekročeniu limitných hodnôt znečistenia ovzdušia, najmä v zime a na jar. Z uvedeného dôvodu je toto územie nachádzajúce sa v severnej časti Turčianskej kotliny vyčlenené ako oblasť riadenia kvality ovzdušia s rozlohou 86 km². Pokiaľ ide o namerané zložky znečistenia v ovzduší Žilinského kraja, najväčší objem znečistenia v t/rok vykazuje oxid uhoľnatý (CO), kde ale za dekádu 2003 - 2012 možno sledovať najzásadnejšie zníženie znečistenia. V súčasnosti merané hodnoty tejto zložky v ovzduší Žilinského kraja neprekračujú povolené limity. To nemožno konštatovať o tuhých emisiách (PM₁₀ a PM_{2,5}), ktoré sú najsmrteľnejšou formou znečistenia ovzdušia s priamym dopadom výskyt rakoviny pľúc a iných dýchacích a srdcovo – cievnych ochorení. Proti uplynulým dekádam došlo k poklesu znečistenia emisiami tuhých látok v ovzduší vďaka zmene palivovej základne v prospech ušľachtilých palív a zavádzaniu resp. zvyšovaniu účinnosti odlučovacej techniky. Zvýšenie využívania pevného paliva na kúrenie v domácnostiach ale naopak negatívne prispieva k nárastu tejto zložky v ovzduší. Práve domácnosti (malé zdroje) sú najvýznamnejším zdrojom znečistenia emisiami PM₁₀ a PM_{2,5}. Až za ne sa radí priemysel (veľké zdroje). Pokiaľ ide o dopravu, prispievajú k ich tvorbe najmä dieselové motory. Pokiaľ ide o oxidy dusíka (NO_x), jeho stav stagnuje, ale neprekračuje povolené hodnoty, u oxidu siričitého (SO₂) možno v prípade Žilinského kraja sledovať dlhodobý klesajúci trend.

Obr. 4: Vývoj znečisťujúcich látok v ovzduší v Žilinskom kraji v t/rok za r. 2003 - 2012

Zdroj: ŠÚ SR

Meranie kvality ovzdušia v meste Martin zabezpečuje automatická monitorovacia stanica SHMÚ na Ul. Jesenského. Odporúčaná limitná denná hodnota PM₁₀ pre územie SR je 50 µg/m³. Namerané hodnoty na uvedenej monitorovacej stanici dokladujú opakované prekročovanie tohto limitu. Každoročne dochádza k situácii, kedy Regionálny úrad verejného zdravotníctva v Martine vydáva z dôvodu pretrvávajúcej nevhodnej kvality ovzdušia spôsobenej nadmernými hodnotami zložiek PM₁₀ a PM_{2,5} akčné plány na zabezpečenie kvality ovzdušia.

Pokiaľ ide o pitnú vodu, patrí región Turiec medzi regióny s dostatočnými zásobami pitnej vody a systémom jej distribúcie. Tak, ako v iných častiach Žilinského kraja, limitné hodnoty najčastejšie prekračujú mikrobiologické ukazovatele, menej často zvýšená koncentrácia železa. Podiel vzoriek z rozvodných sietí pitnej vody, ktoré nedosahujú požadovanú kvalitu pitnej vody, neprekračuje 5% všetkých vzoriek, pričom u neuspokojivých vzoriek okamžite dochádza k realizácii opatrení na odstránenie zistených nedostatkov.

Najväčším zdrojom hluku v regióne Turiec, osobitne v okrese Martin, je cestná doprava, čo súvisí s nevybudovanou nadradenou cestnou sieťou, ktorá by riešila plynulý presun tranzitnej dopravy s minimálnymi dopadmi na kvalitu životného prostredia v území.

1.1.1.9 Ochrana prírody

Prírodné bohatstvo Žilinského kraja sa priamo odzrkadľuje aj v počte a plochách chránených území. Národné parky (NP) a chránené krajinné oblasti (CHKO) sa označujú ako veľkoplošné chránené územia (VCHÚ). Pokrývajú viac ako 50% celkového územia Žilinského kraja. Do okresu Martin zasahujú dva z nich – Národný park Malá Fatra a Národný park Veľká Fatra, ktoré v ňom zaberajú 356,25 km², čo je cca 48,4% podiel na celkovej rozlohe okresu.

V okrese Martin sa nachádza 21 maloplošných chránených území a 8 území európskeho významu. Do okresu zasahujú Chránené vtáčie územia Malá Fatra a Veľká Fatra, ktoré sú súčasťou Národných parkov Malá Fatra a Veľká Fatra.

Tab. 3: Veľkoplošné chránené územia v okrese Martin – stav k. 31.12.2013

Kategória	Názov chráneného	Stupeň ochrany	Výmera (ha)	
	územia		Celková	Z toho v okrese
NP	NP Malá Fatra	3	22630	6564
Ochranné pásmo NP	NP Malá Fatra – OP	2	23262	3865
NP	NP Veľká Fatra	3	40371	14541
Ochranné pásmo NP	NP Veľká Fatra -OP	2	26133	10655
Spolu v okrese				35625

Tab. 4: Maloplošné chránené územia v okrese Martin – stav k. 31.12.2013

Kategória	Názov chráneného	Stupeň ochrany	Výmera (ha)		
	územia		Celková	Ochranné pásmo	Z toho v okrese
NPR	Lysec, Madačov, Padva, Šútovská dolina, Tlstá, Turiec, Veľká Skalná, Borišov, Kľačianska Magura, Kláštorské lúky	5,4	5793,55	543,31	5291,26
NPP	Perlová jaskyňa, Kľacký vodopád	-	-	-	-
PR	Pod Rígľom, Biela skala, Goľove mláky, Hajasová, Hrabinka, Hrádok, Katova skala,	4	267,14	-	267,14
PP	Mažarná, Šútovská epigenéza	4	52,19	-	52,19
Spolu v okrese			6112,88	543,31	5610,60

Tab. 5: Chránené vtáčie územia v okrese Martin – stav k. 31.12.2013

ID.č.	Názov chráneného územia	Katastrálne územia v okrese	Výmera (ha)	
			Celková	Z toho v okrese
SKCHVU 013	Malá Fatra	Šútovo, Turany, Sučany, Lipovec, Turčianske Kľačany, Vrútky, Priekopa, Záturčie, Martin, Bystrička, Trebostovo, Trnovo, Valča, Turčiansky Peter, Lazany, Slovany, Kláštor pod Znievom, Vrícko	66228,06	20792,14
SKCHVU 033	Veľká Fatra	Nolčovo, Podhradie nad Váhom, , Turčianske Jaseno, Belá, Dulice, Necpaly, Folkušová, Blatnica,	47445,01	15628,30
Spolu v okrese				36420,44

Tab. 6: Územia európskeho významu v okrese Martin – stav k. 31.12.2013

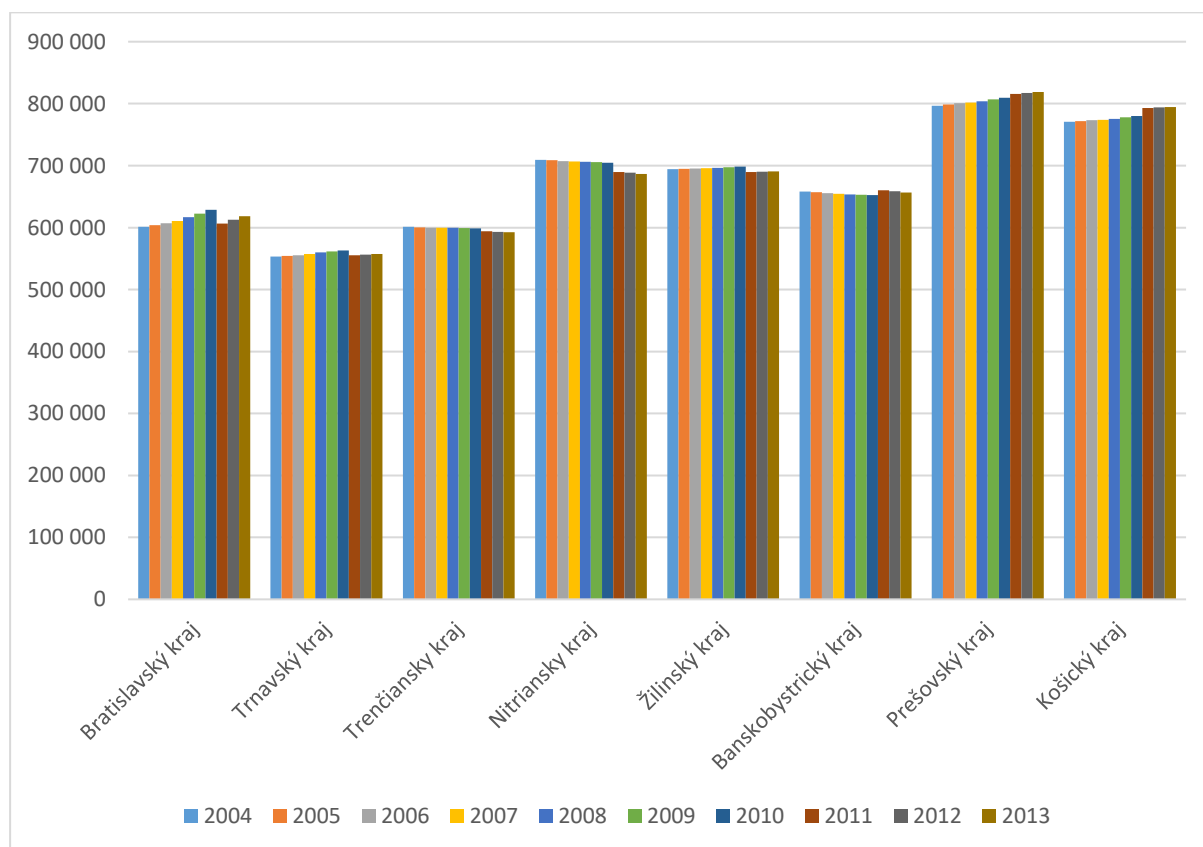
ID. č.	Názov chráneného územia	Útvar ŠOP SR	Výmera v okrese (ha)
SKUEV0665, SKUEV0664, SKUEV0252, SKUEV0240	Strečnianske meandre Váhu, Uholníky, Malá Fatra, Kľak,	NP Malá Fatra	25424,88
SKUEV0253	Váh	TANAP	
SKUEV0382, SKUEV0381, SKUEV0238	Turiec a Blatnický potok, Dielnice, Veľká Fatra	NP Veľká Fatra	

Zdroj: PHSR ŽSK pre roky 2013 - 2020

1.1.2 Demografický potenciál

V r. 2013 mal okres Martin 97 071 obyvateľov. To z neho robí druhý najľudnatejší okres Žilinského kraja s podielom 14,1% na celkovej populácii tohto regiónu. Okres má hustotu zaľudnenia 132 obyvateľov/km², čo je tretia najvyššia hodnota v kraji. Žilinský kraj patrí medzi tie kraje SR, kde v desaťročí 2004 – 2013 dochádzalo každoročne k nárastu počtu obyvateľov, s výnimkou r. 2011, kedy po zapracovaní výsledkov celoštátneho sčítania obyvateľov, domov a bytov došlo k jednorazovému poklesu jeho populácie, ktorý bol tak vysoký, že počet obyvateľov kraja na konci dekády nedosahoval počet z jej začiatku.

Obr. 5: Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v r. 2004 - 2013

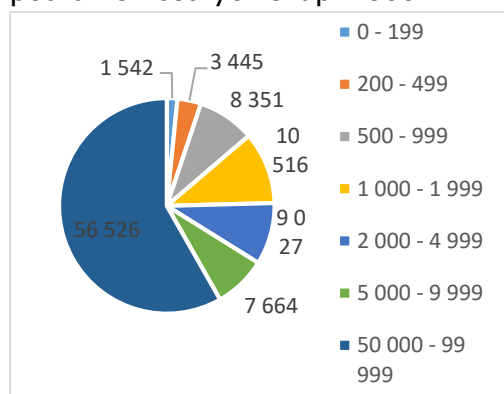

Zdroj: ŠÚ SR

Obyvatelia okresu Martin žijú v dvoch mestách a štyridsať jeden obciach. Z hľadiska veľkostných kategórií obcí nemá ani jedna výraznejšiu prevahu nad ostatnými. Mestské obyvateľstvo okresu žijúce v Martine a Vrútkach tvorí až 66,1% obyvateľov, čo je najvyššie percento zo všetkých okresov v Žilinskom kraji. Negatívny vývoj populácie na začiatku dekády 2004 – 2013 sa postupne zastavil. V r. 2010 – 2012 celkový počet

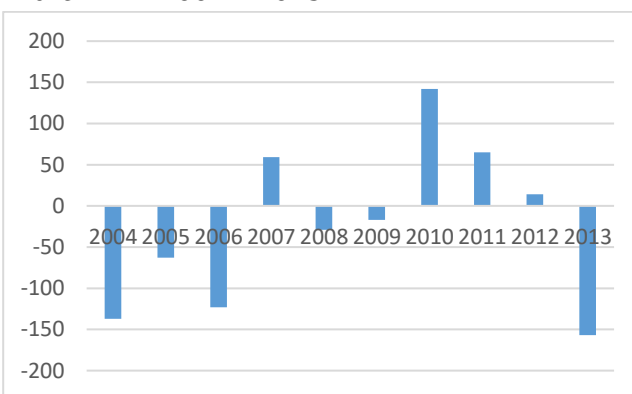
obyvateľov okresu narastal, tempo rastu ale každoročne klesalo, až v r. 2013 okres opäť zaznamenal celkový úbytok obyvateľov, čo je spôsobené prirodzeným úbytkom obyvateľstva a nestabilným migračným saldom. V rámci Žilinského kraja vykázali v sledovanej dekáde stabilný nárast populácie okresy regiónu Orava, najmä vďaka prirodzenému prírastku, a okresy regiónu Horné Považie najmä vďaka kladnému migračnému saldu.

Obr. 6: Obyvateľstvo okresu Martin podľa veľkostných skupín obcí

Zdroj: ŠÚ SR

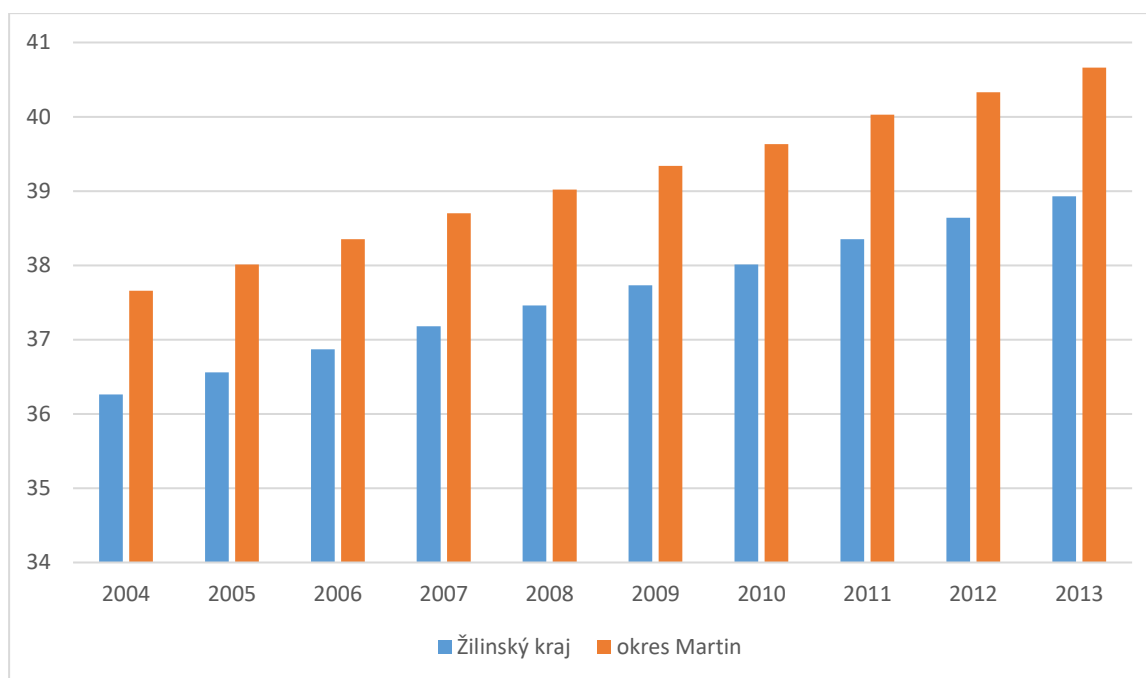
Obr. 7: Celkový prírastok obyvateľov okresu Martin v r. 2004 - 2013

Zdroj: ŠÚ SR

Ešte alarmujúcejší je vývoj priemerného veku obyvateľstva, ktorý rastie v celej Európe, pričom Žilinský kraj ani okres Martin nie sú výnimkou. Kým v r. 2004 dosahoval priemerný vek obyvateľa Žilinského kraja 36,26 rokov, do r. 2013 narástol o 2,67 roka na hodnotu 38,93 rokov, pričom po Prešovskom a Košickom kraji bol Žilinský kraj tretím najmladším v SR. Priemerný vek obyvateľa okresu Martin zatiaľ narástol z 37,66 rokov v r. 2004 na 40,66 rokov, teda presne o tri roky. Obyvateľstvo okresu Martin je teda nielen staršie než obyvateľstvo Žilinského kraja, ale aj tempo jeho starnutia je vyššie než priemerné tempo starnutia v Žilinskom kraji. Po okrese Turčianske Teplice a okrese Liptovský Mikuláš bolo v r. 2013 obyvateľstvo okresu Martin tretím najstarším obyvateľstvom v Žilinskom kraji, pričom priemerný vek mužov dosiahol 39,1 rokov priemerný vek žien dosiahol 42,14 rokov.

Obr. 8: Priemerný vek obyvateľov Žilinského kraja a okresu Martin v r. 2004 - 2013

Zdroj: ŠÚ SR

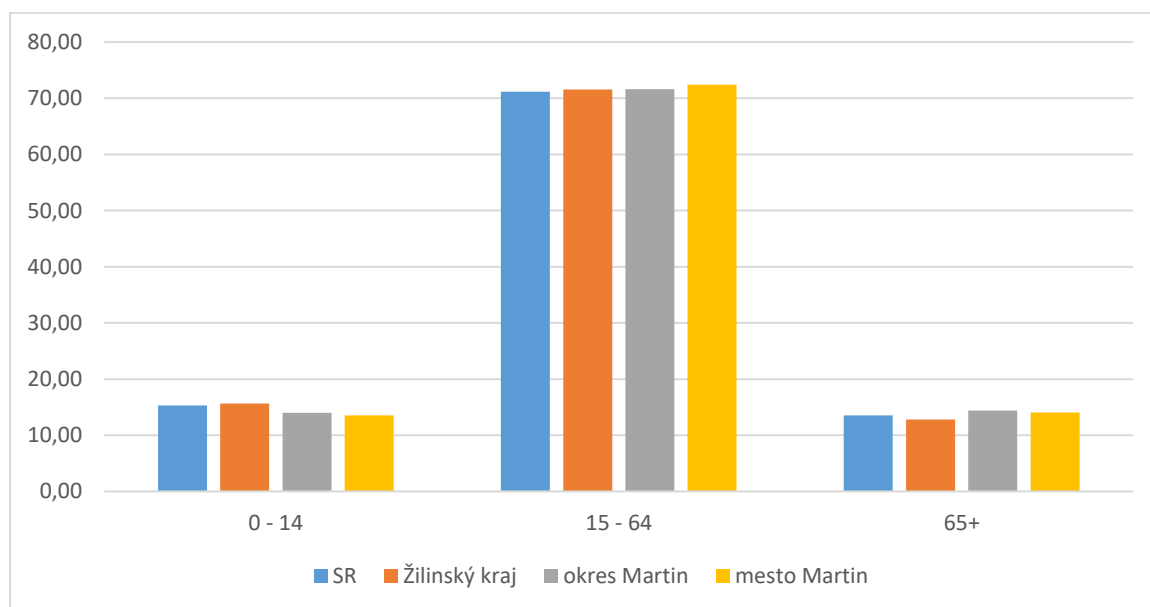
K 31.12.2013 malo mesto Martin celkom 56 526 obyvateľov pri medziročnom úbytku o 497 obyvateľov. S výnimkou mesta Bytča s celkovým prírastkom o 9 obyvateľov došlo medzi rokmi 2012 – 2013 k úbytku obyvateľstva vo všetkých okresných mestách Žilinského kraja. Keďže celkový počet obyvateľov Žilinského kraja medzi rokmi 2012 – 2013 narástol o 299 obyvateľov, možno na základe uvedených údajov konštatovať všeobecný trend migrácie obyvateľstva z miest na vidiek. V prepočte na 1 000 obyvateľov zaznamenal celkový prírastok obyvateľov mesta Martin zápornú hodnotu – 8, 753, čo je druhé najnižšie číslo po meste Ružomberok. V oboch prípadoch došlo k medziročnému úbytku obyvateľstva aj v okresoch, ktorých centrami tieto mestá sú, čo dokladuje, že úbytok obyvateľstva okresných miest nebol spôsobený iba migráciou v rámci daného okresu. V prípade mesta Martin sa pod pokles obyvateľov podpísala aj negatívna hodnota prirodzeného prírastku obyvateľstva, t.j. prirodzený úbytok obyvateľstva (narodení - zomretí), ktorý dosiahol zápornú hodnotu -15. Úbytok migráciou dosiahol zápornú hodnotu -482. Možno konštatovať, že za medziročným poklesom počtu obyvateľov stojí najmä negatívne migračné saldo, pričom prirodzenému prírastku obyvateľstva nepomohlo ani 248 potratov. Pri prepočte na 1 000 obyvateľov to pre mesto Martin znamenalo 47,148 potratov, čo bolo druhé najvyššie číslo medzi okresnými mestami Žilinského kraja po Liptovskom Mikuláši s rekordným počtom 84,502 potratov na 1 000 obyvateľov.

Trend v migrácii obyvateľstva v okrese Martin prejavujúci sa jednak v postupnom náraste počtu obyvateľov v obciach do 15 km od mesta Martin na úkor obyvateľov mesta samotného, ako aj v postupnom úbytku počtu obyvateľov okresu Martin z dôvodu negatívnej migrácie v rámci okresu, možno považovať za strednodobý. Kým medzi rokmi 2001 – 2013 došlo k úbytku populácie mesta Martin o 3 607 obyvateľov na 94% stavu

z r. 2001, v obciach do 15 km od mesta došlo k nárastu populácie o 2 565 obyvateľov, t.j. na 108% stavu z r. 2001.

Aj populácia mesta Martin starne. V r. 2013 bol priemerný vek obyvateľov mesta Martin 40,69 rokov, čo bolo viac než priemerný vek obyvateľov SR, Žilinského kraja a mierne viac než priemerný vek obyvateľov okresu Martin. Kým podiel obyvateľov mesta Martin v predproduktívnom veku (0 - 14) na celkovom počte obyvateľov bol 13,54%, podiel obyvateľov v poproduktívnom veku (65+) dosiahol až 14,4%, čo bolo viac, než je priemer SR ako aj priemer Žilinského kraja a iba mierne menej, než je priemer okresu Martin.

Obr. 9: Porovnanie podielov obyvateľstva v predproduktívnom, produktívnom a poproduktívnom veku v SR, Žilinskom kraji, okrese Martin a meste Martin v r. 2013 v %

Zdroj:

ŠÚ

SR

Tab. 7: Populačný vývoj v meste Martin a ostatných mestách Žilinského kraja v r. 2013

Mesto	Uzavreté manželstvá (sobáše)	Rozvedené manželstvá (rozvody)	Narodení				Potraty		Ukonč. tehotenstvá	Zomrelí úhrn	Prírodn. prírastok (- úbytok)	Sťahovanie			Celkový prírastok (- úbytok)	Stav ku koncu obdobia
			živo	mŕtvo	spolu	z toho v manželstve	spolu	z toho UPT				Prista-hovaní	Vysta-hovaní	prírastok (- úbytok)		
Bytča	57	19	122	3	125	96	33	22	158	107	15	145	151	-6	9	11293
Čadca	126	33	254	0	254	184	31	9	285	215	39	210	301	-91	-52	24739
Krásno nad Kysucou	30	9	56	0	56	43	6	5	62	63	-7	65	85	-20	-27	6837
Turzovka	31	8	70	0	70	42	17	5	87	86	-16	71	104	-33	-49	7684
Dolný Kubín	106	45	190	0	190	144	42	32	232	146	44	243	335	-92	-48	19424
Kysucké Nové Mesto	61	38	164	1	165	101	28	21	193	151	13	153	199	-46	-33	15551
Liptovský Mikuláš	133	80	270	1	271	151	229	138	500	278	-8	371	464	-93	-101	31772
Liptovský Hrádok	36	14	49	0	49	34	8	3	57	54	-5	118	130	-12	-17	7608
Martin	263	133	524	2	526	301	248	175	774	539	-15	646	1128	-482	-497	56526
Vrútky	30	22	83	0	83	54	14	13	97	81	2	210	193	17	19	7664
Námestovo	40	14	92	2	94	76	24	12	118	47	45	89	152	-63	-18	7915
Ružomberok	121	92	292	1	293	183	82	50	375	285	7	234	502	-268	-261	27884
Turčianske Teplice	29	15	62	0	62	36	6	5	68	114	-52	107	83	24	-28	6570
Tvrdošín	43	11	112	0	112	87	23	9	135	74	38	101	140	-39	-1	9360
Trstená	49	12	72	1	73	62	14	6	87	57	15	66	117	-51	-36	7463
Žilina	421	219	840	1	841	576	274	230	1115	800	40	991	1140	-149	-109	81273
Rajec	30	6	57	0	57	35	13	7	70	46	11	84	70	14	25	5889
Rajecké Teplice	10	5	39	1	40	34	8	7	48	29	10	50	37	13	23	2932

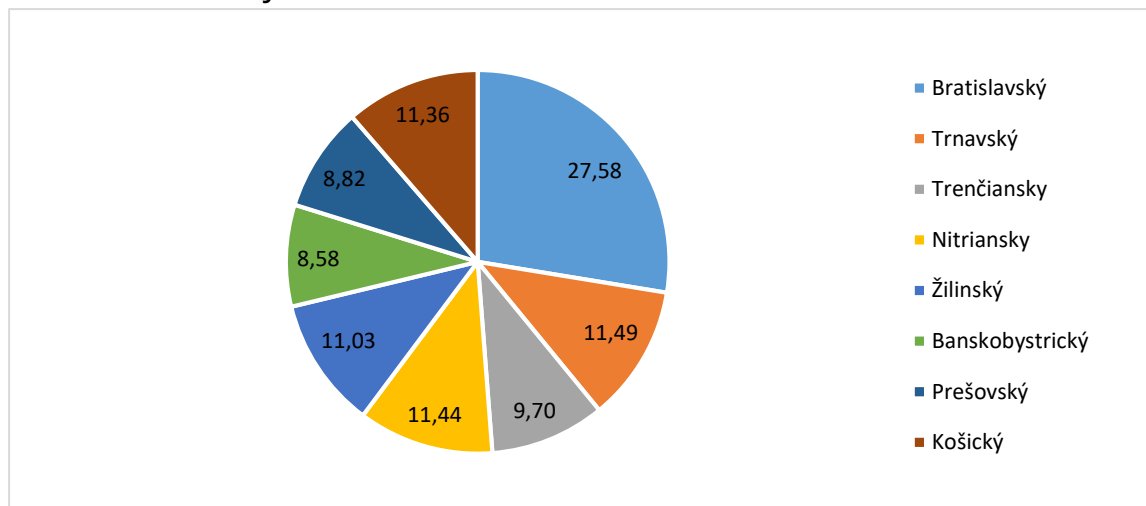
Zdroj: ŠÚ SR

1.1.3 Ekonomický potenciál a trh práce

1.1.3.1 Podniky

Mesto Martin je jedným hlavných centier priemyslu a podnikania v Žilinskom kraji, ktorý z hľadiska tvorby hrubého domáceho produktu (HDP) patrí medzi stredne výkonné slovenské regióny. V r. 2011 podiel Žilinského kraja na HDP Slovenskej republiky (68 974 mil. EUR) činil 11,03%, čo bolo 7 605 mil. EUR v bežných cenách.

Obr. 10: Podiel krajov SR na tvorbe HDP v % v r. 2011

Zdroj: ŠÚ SR

Žilinský kraj vykazuje vyššiu dominanciu priemyslu a stavebníctva než je celoslovenský priemer. Naopak v oblasti sektorov služieb s výnimkou služieb v oblasti informácií a komunikácie sa podiel na tvorbe hrubej pridanej hodnoty (HPH) zväčša pohybuje pod celoslovenským priemerom. Na základe uvedených faktov možno Žilinský kraj považovať najmä za priemyselný kraj s rozvinutým stavebníctvom. V sektore informácií a komunikácie zastáva Žilinský kraj tretiu pozíciu po Bratislavskom kraji a Košickom kraji, pričom podiel tohto sektora na tvorbe regionálnej HPH síce nepatrí medzi dominantné, vykazuje však rastúci trend.

V okrese Martin bolo v r. 2013 evidovaných 2 551 podnikov, čo bol 14,6% podiel na počte všetkých podnikov v Žilinskom kraji. Primát má okres Žilina s 36,2% podielom na počte všetkých podnikov v kraji. Priemyselných závodov bolo v okrese Martin v tomto roku 64, čo bol 17,8% podiel na počte priemyselných závodov v Žilinskom kraji. Aj u tohto ukazovateľa patrí prvé miesto okresu Žilina s 25,6% podielom na celkovom počte priemyselných závodov v kraji. Za okresom Martin sa u oboch ukazovateľov zaradil na tretie miesto medzi okresmi Žilinského kraja okres Liptovský Mikuláš. V prepočte na tisíc obyvateľov vychádza v okrese Martin 26,3 podnikov, čo je mierne nadpriemerná hodnota voči priemeru Žilinského kraja na úrovni 25,4 podnikov na tisíc obyvateľov. 2 416 z nich (94,7%) má 1 - 19 zamestnancov, 1 podnik má 500 – 999 zamestnancov a 4 podniky patria do veľkostnej kategórie 1 000+ zamestnancov.

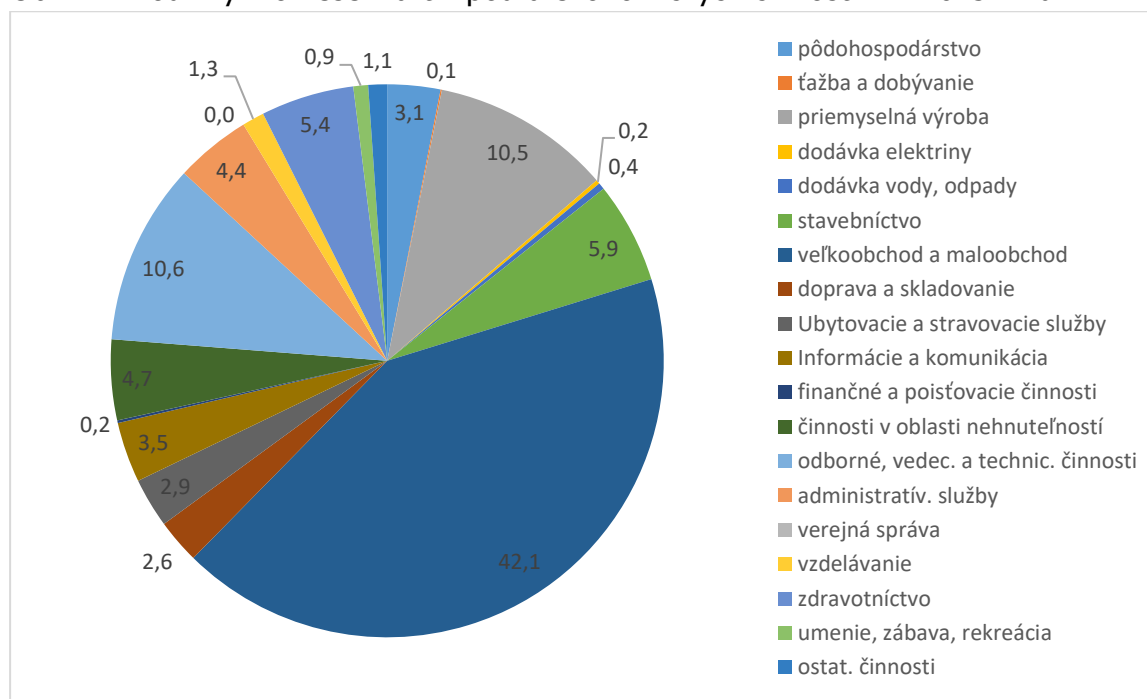
Tab. 8: Najvýznamnejšie podniky v okrese z hľadiska počtu zamestnancov v r. 2013

Názov	Počet zamest. - interval	Činnosť
Univerzitná nemocnica Martin	1000-1999	Činnosti nemocníc
ECCO Slovakia, a.s.	1000-1999	Výroba obuvi
ŽOS Vrútky a.s.	1000-1999	Výroba železničných lokomotív a vozového parku
TRIM LEADER, a.s.	1000-1999	Výroba ostatných dielov a príslušenstva pre motorové vozidlá
Volkswagen Slovakia, a.s. – závod Martin	500-999	Výroba automobilov a ostatných motorových dopravných prostriedkov
NEOGRAFIA, a.s.	500-999	Iná tlač
Alpha medical a.s.	250-499	Ostatná zdravotná starostlivosť i. n.
TEAM INDUSTRIES, s.r.o.	250-499	Výroba iných čerpadiel a kompresorov
HBM Pharma s.r.o.	250-499	Výroba farmaceutických prípravkov
Martinská teplárenská, a.s.	200-249	Dodávka pary a rozvod studeného vzduchu

Zdroj: ŠÚ SR/registeruz.sk/vlastné zistenia

V r. 2014 počet zamestnancov Univerzitnej nemocnice Martin prekročil 2 000. Medzi ďalšími významnými zamestnávateľmi v okrese, ktorí nemajú charakter podniku, je Jesseniova lekárska fakulta (250 - 499), Slovenská národná knižnica (250 - 499), či Mesto Martin (250 - 499).

Obr. 11: Podniky v okrese Martin podľa ekonomických činností v r. 2013 v %

Zdroj: ŠÚ SR

Z hľadiska počtu podnikov podľa jednotlivých odvetví bolo v okrese Martin voči krajskému priemeru viac podnikov vo veľkoobchode a maloobchode a tiež v priemyselnej výrobe. Podpriemer voči kraju vykázalo najmä stavebníctvo. Z pohľadu na najvýznamnejšie podniky v okrese Martin podľa dosiahnutých tržieb v r. 2013 boli v prvej desiatke spoločnosti ECCO Slovakia, a.s. (30 – 150 mil. EUR), ŽOS Vrútky, a.s. (30 – 150 mil. EUR), ŽP EKO-QELET a.s. (30 – 150 mil. EUR), TRIM LEADER, a.s. (30 – 150 mil. EUR), NEOGRAFIA, a.s. (30 – 150 mil. EUR), Univerzitná nemocnica Martin (30 – 150 mil. EUR), MAR SK, s.r.o. (30 – 150 mil. EUR), ŽOS TRADING, s.r.o. (15 – 30 mil. EUR), KraussMaffei Technologies, spol. s r.o. (15 – 30 mil. EUR) a Duropack Turpak Obaly a.s. (15 – 30 mil. EUR). Z hľadiska výšky splatnej dane boli za rok 2013 desiatimi najvýznamnejšími podnikmi v okrese firmy TURČAN DELTA, s.r.o. (618 248 Eur), GGB Slovakia s.r.o. (550 636 Eur), HBM Pharma s.r.o. (507 335 Eur), Alpha medical patológia, s.r.o. (432 320 Eur), Martinské bioptické centrum, s.r.o. (354 762 Eur), ECCO Slovakia, a.s. (334 417 Eur), HRANIPEX, a.s. (267 076 Eur), Engul, s.r.o. (263 961 Eur), TOPS, SPOL. S R.O. (257 437 Eur) a ZWL Slovakia – Výroba ozubených kolies Sučany, s.r.o.

Bez ohľadu na vybraný ukazovateľ je možné konštatovať, že sídlom najvýznamnejších podnikov v okrese je mesto Martin, prípadne mesto (Vrútky) a obce (Košťany nad Turcom, Sučany), ktorých katastre bezprostredne susedia s katastrom mesta Martin a majú dobré dopravné prepojenie na Martin. Medzi ďalšími významnými podnikmi, ktorých sídlom je mesto Martin, sú tiež Martinská teplárenská, a.s., TEAM INDUSTRIES, s.r.o., HBM Pharma s.r.o., či Brantner Fatra s.r.o. Medzi trinástimi podnikmi so sídlom v Žilinskom kraji, ktoré v r. 2013 zamestnávali viac ako 1 000 zamestnancov, sa nachádzali aj dva martinské podniky – Univerzitná nemocnica Martin a ECCO Slovakia, a.s. K nim je ešte možné pripočítať podniky ŽOS Vrútky, a.s. a TRIM LEADER, a.s. nachádzajúce sa v tesnej blízkosti tohto mesta.

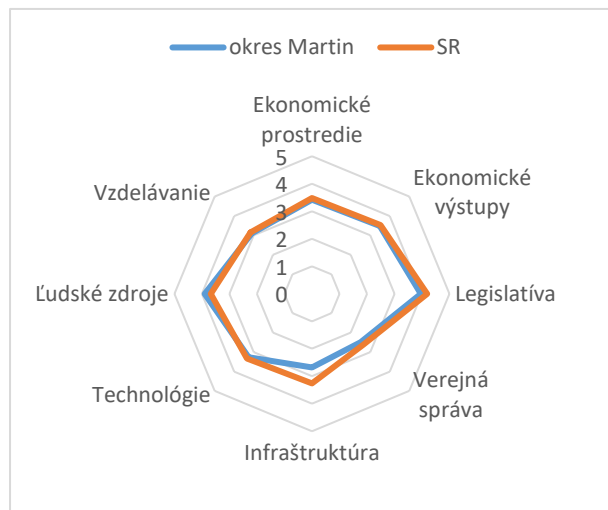
Z hľadiska výšky tržieb sa v Žilinskom kraji nachádzalo osem podnikov s tržbami vyššími než 150 mil. Eur. Ani jeden z nich nemal sídlo v martinskom okrese. Pri prehľade firiem Žilinského kraja z hľadiska výšky priznanej dane za rok 2013 sa z okresu Martin najvyššie umiestnila spoločnosť TURČAN DELTA, s.r.o. z Koštian nad Turcom, a to na 21. mieste. Na 24. mieste bola firma GGB Slovakia s.r.o. so sídlom v Sučanoch. Najvyššie umiestnenými spoločnosťami v Žilinskom kraji so sídlom na území mesta Martin boli v r. 2013 z hľadiska výšky splatnej dane firmy naviazané na sektor zdravotníctva HBM Pharma, s.r.o. (27. pozícia), Alpha medical patológia (33. pozícia) a Martinské bioptické centrum, s.r.o. (38. pozícia). V odvetví Zdravotníctvo a sociálna pomoc sa medzi TOP 10 podnikmi zo Žilinského kraja z hľadiska výšky priznanej dane za rok 2013 umiestnilo až päť firiem z Martina, čo dokazuje jeho silu v tomto odvetví. Martinské podniky sa tiež nachádzali medzi TOP 10 podnikmi u tohto ukazovateľa v odvetviach Verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie (3 firmy), Dodávka vody, čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov (2 firmy), Činnosti v oblasti nehnuteľností (2 firmy), Odborné, vedecké a technické činnosti (2 firmy), Vzdelávanie (1 firma), Umenie, zábava a rekreácia (1 firma) a Ostatné činnosti (1 firma).

1.1.3.2 Fyzické osoby - podnikatelia

V r. 2013 bolo v okrese Martin registrovaných 6 992 fyzických osôb – podnikateľov, čo bol 12,3% podiel na počte fyzických osôb – podnikateľov v Žilinskom kraji. Tak, ako v prípade Žilinského kraja, dominantnú 93,9% zložku z tohto počtu tvorili živnostníci, ktorých bolo 6562. 337 fyzických osôb registrovaných v rámci slobodných povolání vykázalo 4,8% podiel na celkovom počte fyzických osôb a najmenší 1,3% podiel vykázali samostatne hospodáriaci roľníci, ktorých bolo v okrese Martin 93. V r. 2013 bolo v meste Martin 4 188 fyzických osôb - podnikateľov, čo je 59,9% podiel na ich celkovom počte v rámci okresu Martin. Z nich 3 926 (93,7%) bolo živnostníkov, 244 (5,9%) vykonávalo slobodné povolania a celkový počet dopĺňalo ešte 18 samostatne hospodáriacich roľníkov (0,4%).

Pri prepočte na 1 000 obyvateľov bolo v okrese Martin 67,7 živnostníkov, čo je mierny nadpriemer voči priemeru SR (65,1), ale zrejmy podpriemer voči priemeru Žilinského kraja (77,9). Kľúčovými odvetviami, v ktorých pôsobia živnostníci v okrese Martin, sú rovnako ako v Žilinskom kraji a v SR priemyselná výroba, stavebníctvo, veľkoobchod, maloobchod a oprava motorových vozidiel a motocyklov a v neposlednom rade odborné, vedecké a technické činnosti. Počet živnostníkov na 1 000 obyvateľov okresu Martin v oblasti priemyselnej výroby mierne prekračuje priemer SR, ale zďaleka nedosahuje priemer Žilinského kraja u tohto odvetvia. V odvetví stavebníctva nedosahuje počet živnostníkov na tisíc obyvateľov okresu Martin priemer SR a už vôbec sa nerovná priemeru Žilinského kraja, ktorý nedosahuje ani na 50%. Naopak v odvetví veľkoobchodu, maloobchodu a opravy motorových vozidiel a motocyklov presahuje počet živnostníkov z okresu Martin prepočítaný na 1 000 obyvateľov priemer SR aj Žilinského kraja. Krajský priemer prekračuje okres Martin v odvetví odborných, vedeckých a technických činností, u dopravy a skladovania a v odvetví informácií a komunikácie. Spomenutia hodná je tiež skutočnosť, že v odvetví ubytovacích a stravovacích služieb nedosahujú hodnoty okresu Martin nielen priemer Žilinského kraja, ktorý má právom renomé turistického kraja, ale ani priemer SR.

Obr. 12: Index RPP v okrese Martin

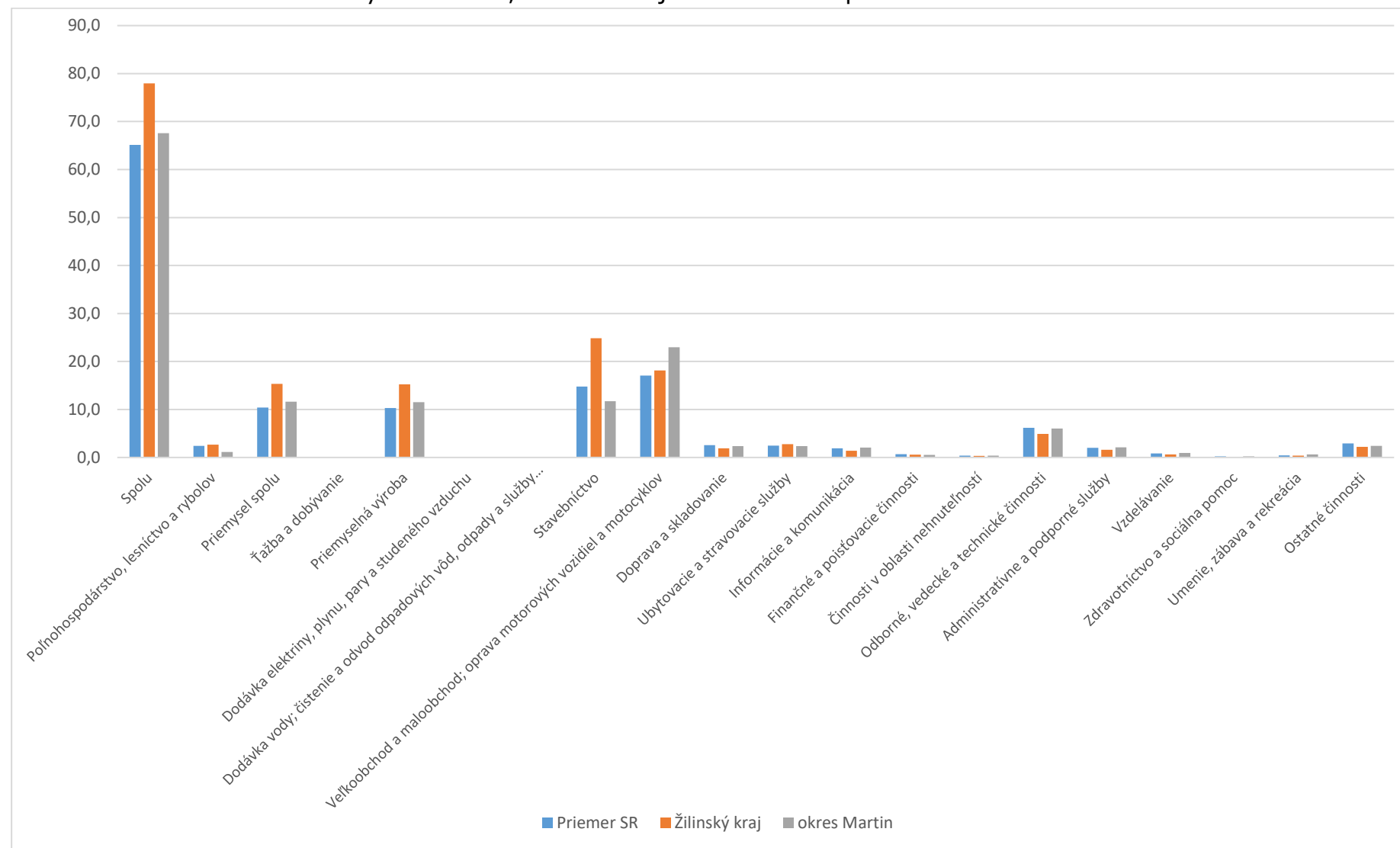
Podľa indexu reg. podnikateľského prostredia (RPP) Podnikateľskej aliance Slovenska patrilo v r. 2011 okresu Martin 38. miesto v SR v atraktivite pre podnikanie. To ho radí na 4. miesto medzi jedenástimi okresmi v Žilinskom kraji.

Tromi uvedenými najväčšími výhodami okresu boli spravodlivosť výberu zamestnancov vo firmách, potenciál pre rozvoj cestovného ruchu a miera korupcie medzi súkromnými firmami. Tromi najväčšími nevýhodami boli kvalita cestnej infraštruktúry, ochrana

Zdroj: PAS

súkromného majetku a vymožitelnost'
práva na okresnom súde.

Obrázok 13: Živnostníci na tisíc obyvateľov v SR, Žilinskom kraji a okrese Martin podľa SK NACE v r. 2013

Zdroj: ŠÚ SR

1.1.3.3 Zamestnanosť

Vývoj zamestnanosti v okrese Martin bol nepriaznivo zasiahnutý svetovou hospodárskou recesiou, ktorej doznievanie sa prejavovalo ešte v r. 2009. Od jej ukončenia zamestnanosť v okrese Martin postupne, hoci opatrne, narastá. Mení sa však odvetvová štruktúra pracovných miest. Dlhodobý trend poklesu zamestnanosti v poľnohospodárstve stále pokračuje. Tento sektor sa z hľadiska významu pre zamestnanosť v okrese rovná odvetviu ubytovacích a stravovacích služieb. Štatistické ukazovatele sú ale u oboch odvetví skreslené, keďže vykázané údaje sú iba za podniky nad 20 zamestnancov, pričom práve v týchto sektoroch je množstvo zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú menej ako tento limitný počet. Ťahúňom zamestnanosti je priemyselná výroba, ktorá ale aj vďaka zvyšujúcej sa produktivite práce nevytvára nové pracovné miesta napriek nástupu novej konjunktúry v európskej ekonomike. Významný rast pracovných miest v odvetví zdravotníctva a sociálnej pomoci možno pripísať aj starnutiu obyvateľstva. Stabilný rast vykazuje aj veľkoobchod, maloobchod a oprava motorových vozidiel a motocyklov. Počet pracovných miest v tomto odvetví ale zatiaľ nedosahuje ani 50% priemyselnej výroby.

Tab. 9: Zamestnanosť v podnikoch nad 20 zamestnancov v okrese Martin v r. 2009 - 2013

Odvetvie	Priemerný evidenčný počet zamestnancov				
	2009	2010	2011	2012	2013
Spolu	20 144	21 649	22 889	22 539	23 422
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov	463	349	454	381	313
Priemysel spolu	8 762	8 409	8 679	8 667	8 546
Ťažba a dobývanie	124	65	D	D	D
Priemyselná výroba	7 848	7 664	7 914	7 833	7 679
Dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu	398	381	525	466	519
Dodávka vody; čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov	393	298	221	272	279
Stavebníctvo	561	483	317	171	429
Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov	1 967	2 404	3 589	3 347	3 500
Doprava a skladovanie	1 215	1 474	1 587	1 096	1 149
Ubytovacie a stravovacie služby	155	726	588	473	313
Informácie a komunikácia	42	34	87	155	157
Finančné a poisťovacie činnosti	218	210	221	233	245
Činnosti v oblasti nehnuteľností	72	24	246	257	173
Odborné, vedecké a technické činnosti	116	42	126	171	296
Administratívne a podporné služby	931	527	551	559	575
Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie	2 028	2 361	1 369	1 604	2 235
Vzdelávanie	762	1 812	1 631	1 640	1 859
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	2 218	2 166	2 803	3 264	3 030
Umenie, zábava a rekreácia	348	438	487	432	500
Ostatné činnosti	285	190	154	89	102

Zdroj: ŠÚ SR

1.1.3.4 Nezamestnanosť

V prvej polovici dekády 2004 – 2013 (do ½ r. 2008) nezamestnanosť vďaka konjunktúre hospodárstva Európy klesala v celej Slovenskej republike vrátane okresu Martin. V druhej polovici roku 2008 sa ale prudko prejavil príchod hospodárskej krízy, a to aj na náraste nezamestnanosti. Tento trend potom pretrvával aj v nasledujúcich rokoch a až v r. 2013 dochádza opätovne k jej postupnému poklesu. V desaťročí 2004 – 2013 miera evidovanej nezamestnanosti v okrese Martin klesla o 1,4%, kým priemer Žilinského kraja vykázal rast vo výške 1,4%. Okres Martin sa tak pri tomto ukazovateli dostal na podpriemernú úroveň v rámci kraja s hodnotou iba 10,1%. Miera evidovanej nezamestnanosti v okrese sa v sledovanej dekáde v priemere pohybovala na úrovni 1,2% pod krajským priemerom.

Tab. 10: Miera evidovanej nezamestnanosti v ŽSK a okrese Martin v r. 2004 – 2013

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Žilinský kraj	11,1	9,3	7,0	5,6	6,2	10,9	10,9	11,9	12,8	12,5
Okres Martin	11,5	8,9	6,3	5,1	5,2	10,1	9,2	9,6	9,7	10,1

Zdroj: ŠÚ SR

Za najviac ohrozenú skupinu uchádzačov o zamestnanie v Žilinskom kraji aj okrese Martin je možné považovať mladých ľudí do 25 rokov veku, pričom percento ich nezamestnanosti v rámci danej vekovej skupiny klesá úmerne k dosiahnutému stupňu vzdelania, a tiež uchádzačov vo veku 50+. Kým u prvej skupiny bolo v uplynulých mesiacoch zavedených niekoľko účinných nástrojov na podporu ich zamestnanosti, v prípade druhej skupiny problém pretrváva. Slovenská republika patrí medzi krajiny s najvyššou mierou dlhodobej nezamestnanosti v EÚ. Problém s dlhodobou nezamestnanosťou sa v okrese Martin v r. 2013 dotýkal 2 235 uchádzačov, čo bol 2,3% podiel na populácii okresu, kým v prípade Žilinského kraja tento podiel dosahoval takmer 3% jeho obyvateľstva. Z počtu evidovaných uchádzačov o zamestnanie tvoria dlhodobo nezamestnaní v okrese Martin 45,3%, čo je mierne menej v Žilinskom kraji (45,5%) a zásadne menej ako v SR (53,6%).

Tab. 11: Vybrané skupiny nezamestnaných v okresoch Žilinského kraja v r. 2013

	Počet uchádzačov o zamestnanie so ZP	Počet uchádzačov o zamestnanie - absolventi	Počet uchádzačov o zamestnanie - mladiství	Počet dlhodobo evidovaných uchádzačov o zamestnanie
Žilinský kraj	1 454	4 396	154	20 458
Okres Bytča	61	228	3	1 291
Okres Čadca	263	766	16	2 836
Okres Dolný Kubín	112	269	3	1 401
Okres Kysucké Nové Mesto	76	180	5	1 252
Okres Lip. Mikuláš	161	356	63	2 860
Okres Martin	181	425	19	2 235
Okres Námestovo	177	642	16	1 875
Okres Ružomberok	96	358	11	1 964

Okres Tur.Teplice	49	104	4	624
Okres Tvrdošín	87	303	3	966
Okres Žilina	191	765	11	3 154

Zdroj: ŠÚ SR

1.1.3.5 Životná úroveň

Vlastníctvo predmetov dlhodobej spotreby v rámci sčítaní obyvateľov, domov a bytov v r. 2001 a 2011 dokazuje, že podiel obyvateľov všetkých okresov Žilinského kraja vrátane okresu Martin vlastniace predmety dlhodobej spotreby u jednotlivých kategórií narastá. Kým v r. 2001 osobné auto vlastnilo 34,4% domácností, v r. 2011 to už bolo 46,6% domácností. Osobný počítač sa nachádzal v r. 2001 v 13% domácností, v r. 2011 už bol v 46,6% domácností. Kým mobilný telefón v r. 2001 malo 22,9% domácností, v r. 2011 to už bolo 77,7% domácností. Naopak poklesol počet telefónov v byte (pevná linka). Kým v r. 2001 ju malo zavedenú 73,4% domácností okresu Martin, v r. 2011 to už bolo iba 44,2% domácností, čo súvisí nielen s mobilnými telefónmi ale aj s nárastom využívania internetu, ako prostriedku komunikácie.

Tab. 12: Vlastníctvo predmetov dlhodobej spotreby v SR, Žilinskom kraji a okresoch Žilinského kraja v r. 2011

Okres, kraj	Vybavenie bytových domácností v %					
	prístup na internet	osobný počítač/notebook	Klimatizácia	pripojenie na pevnú telefónnu linku	mobilný telefón	osobné auto
Bytča	44,3	47,4	0,8	39,8	76,6	47,4
Čadca	45,6	48,9	1,0	31,6	79,3	45,8
Dolný Kubín	54,4	57,3	1,3	36,8	82,5	52,5
Kysucké Nové Mesto	48,0	51,0	1,0	34,5	78,4	46,5
Liptovský Mikuláš	51,4	53,1	1,3	43,0	78,4	49,9
Martin	52,7	53,3	1,2	44,2	77,7	46,6
Námestovo	56,5	58,0	0,9	33,2	83,8	57,9
Ružomberok	52,5	54,2	1,3	38,7	80,7	47,6
Turčianske Teplice	45,0	48,4	0,7	45,0	78,0	50,2
Tvrdošín	59,0	60,3	1,1	42,8	84,4	57,9
Žilina	48,5	51,2	1,1	42,5	74,0	47,1
Žilinský kraj	50,5	52,7	1,1	39,8	78,3	48,8
Slovenská republika	47,6	50,3	2,0	42,3	75,9	49,1

Zdroj: ŠÚ SR – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001

Komfort bývania je možné sledovať aj cez posúdenie kvality a kvantity bytového fondu. Pokiaľ ide o vek bytov, najväčší počet bytov sa v meste Martin ako aj v okrese Martin vybudoval v rokoch 1961 – 1990, kedy sa v Martine rozvíjal strojársky a zbrojársky priemysel. Hoci bytová výstavba sa intenzívne rozvíjala v tom období na celom

Slovensku, tempo ich výstavby v Martine bolo rýchlejšie. Naopak bytová výstavba po r. 1990 v Martine nedosahuje tempo priemeru SR ani priemeru Žilinského kraja.

Tab. 13: Bytový fond podľa doby výstavby v %

	Spolu bytov	pred r. 1919	1919 - 1945	1946 - 1960	1961 - 1970	1971 - 1980	1981 - 1990	1991 - 2000	2001 - 2005	2006 a neskôr	Nezis- tené
SR	1 941 176	2,2	6,0	13,4	17,1	22,2	16,6	4,9	2,6	3,2	11,8
ŽSK	239 799	1,8	5,7	14,2	16,3	22,1	15,0	5,4	2,9	3,5	13,1
okres Martin	34 934	1,8	5,7	14,7	19,0	24,7	17,2	4,0	1,9	2,4	8,7
mesto Martin	21 193	0,2	3,6	14,9	21,3	25,2	22,4	4,1	1,2	1,9	5,2

Zdroj: ŠÚ SR – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001

Viac ako 50% domácností v meste Martin (53,5%) sa nachádza v bytoch s plochou 0,5 až 1,25 obytnej miestnosti na obyvateľa, čo je jednak dedičstvom hromadnej bytovej výstavby zo 70. – 80. rokov 20. storočia, jednak sa tu prejavuje charakter mestského sídla, kde je vyšší podiel bytov v bytových domoch voči vidieckym sídlam, kde prevažujú byty v rodinných domoch. Toto percento bytov mierne prevyšuje priemer Žilinského kraja a zjavnejšie prevyšuje priemer SR. Kým v prípade mesta Martin majú v tejto skupine mierne väčší podiel byty s plochou 1,0 až menej ako 1,25 obytných miestností na obyvateľa, v prípade SR aj Žilinského kraja mierne prevyšujú byty s plochou 0,5 až menej ako 1,0 obytná miestnosť na obyvateľa. To znamená, že komfort bývania v bytových domoch mesta Martin je mierne vyšší než je priemer Žilinského kraja a SR. Na druhej strane mesto Martin (ale aj okres Martin) má voči priemeru SR a tiež voči priemeru Žilinského kraja menšie percento bytov s 2,5 a viac obytných miestností na obyvateľa, v čom sa odzrkadľuje najmä nižší podiel bytov v rodinných domoch na celkom bytovom fonde na území mesta Martin v porovnaní s priemerom SR a Žilinského kraja.

Tab. 14: Bytový fond podľa počtu obytných miestností na obyvateľa v %

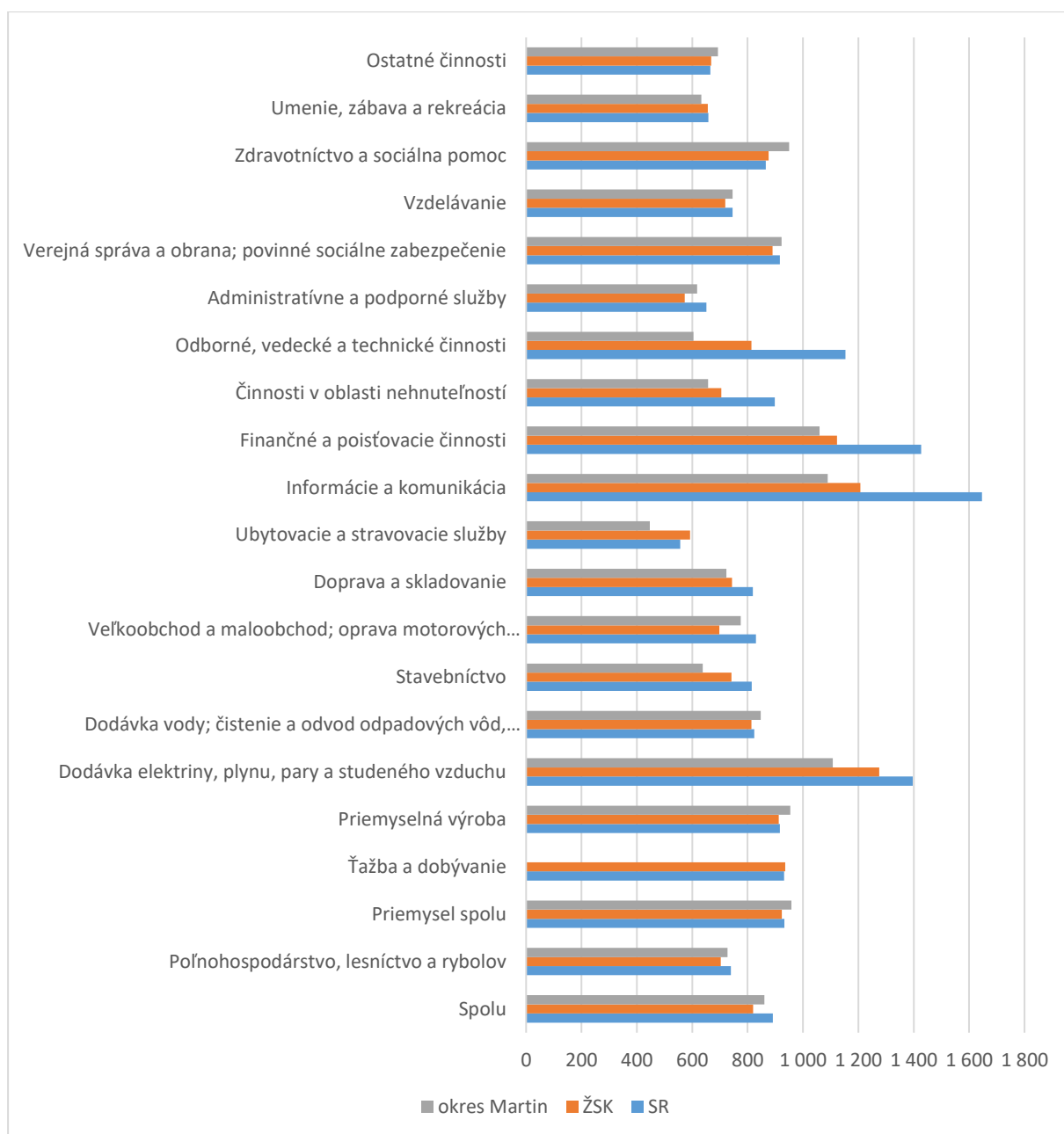
	Menej ako 0,5	0,5 až menej ako 1,0	1,0 až menej ako 1,25	1,25 až menej ako 1,5	1,5 až menej ako 2,0	2,0 až menej ako 2,5	2,5 až menej ako 3,0	3,0 a viac	Nezis- tené
SR	4,2	24,6	24,0	6,6	13,2	10,3	1,8	14,3	0,8
ŽSK	4,1	27,4	24,0	6,8	12,5	9,9	1,6	12,9	0,8
okres Martin	3,4	25,8	25,4	5,9	13,6	10,3	1,6	13,2	0,8
mesto Martin	3,4	26,6	26,9	4,5	13,5	10,7	1,1	12,5	0,9

Zdroj: ŠÚ SR – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001

1.1.3.6 Priemerná mzda

Priemerná nominálna mesačná mzda zamestnanca v podnikoch nad 20 zamestnancov v okrese Martin činila v r. 2013 výšku 861 Eur, čím sa priemerné mzdy v okrese Martin nachádzali medzi priemerom SR (891 Eur) a priemerom Žilinského kraja (820 Eur). Najvyššie mzdy boli v odvetviach Dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu Informácie a komunikácia a Finančné a poisťovacie činnosti. Naopak najnižšie mzdy boli v odvetviach Ubytovacie a stravovacie služby, Odborné, vedecké a technické činnosti a Administratívne a podporné služby.

Obr. 14: Priemerná nominálna mesačná mzda v podnikoch nad 20 zamestnancov v r. 2013 v Eur

Zdroj: ŠÚ SR